

nom zaboravljeni članovi Družbe. Njihovi napori - zajedno s radom u javnosti poznatijih pripadnika reda - ključni su za razumijevanje djelovanja Družbe Isusove u spomenutim područjima i doprinosa njezinih članova povijesti srednje i istočne Europe.

Knjiga Paula Shorea o isusovcima na periferijama Habsburške Monarhije zanimljivo je djelo koje bi trebalo privući pozornost ne samo stručnjaka zainteresiranih za povijest isusovačkoga reda, nego i istraživača koji se bave različitim aspektima crkvene i religijske povijesti ranoga novog vijeka. Njegovi zaključci vjerojatno će potaknuti više reakcija inozemnih, prvenstveno austrijskih i mađarskih, znanstvenika o ovoj temi jer on gotovo i ne spominje isusovce u Hrvatskoj. Ta činjenica trebala bi poticajno djelovati na daljnje istraživanje djelovanja isusovačkoga reda u hrvatskoj historiografiji radi usporedbe s njegovim dostignućima na područjima o kojima govori ova knjiga.

Zlatko Kudelić

Tado Oršolić, *Vojna Dalmacija u 19. stoljeću, vojska, teritorijalne snage, žandarmenija (1797. – 1914.)*, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2013., 322 str.

U nakladi Sveučilišta u Zadru 2013. godine objavljena je knjiga Tade Oršolića *Vojna Dalmacija u 19. stoljeću*. Knjiga predstavlja sintezu višegodišnjega autorova istraživanja dalmatinske vojne povijesti u 19. stoljeću. Nastala je temeljitim istraživanjem arhivskih fondova koji se nalaze u Državnome arhivu u Zadru (Tajni spisi dalmatinskog Namjesništva, Spisi registrature Namjesništva i drugi), Državnome i Vojnome arhivu u Beču te analizom brojnih tiskanih izvora (almanasi i shematizmi Dalmacije i drugo) i novina (*Kraljski Dalmatin*, *Glasnik dalmatinski* i drugi). Knjiga se sastoji od sedam

cjelina u kojima je kronološki (mletačka, prva austrijska, francuska, druga austrijska uprava) prikazan kontinuitet postojanja i djelovanja redarstvenih, teritorijalnih i vojnih snaga u Dalmaciji.

Knjiga započinje uvodnim poglavljem (9-42) u kojemu autor analizira opću sliku europskih vojski (s naglaskom na vojsku Habsburške Monarhije) u kontekstu procesa transformacije istih iz tradicionalne u modernu vojsku. Prikazuje i geostrateški položaj Dalmacije unutar austrijskih pokrajina, a kao razloge teškoga stanja ističe slabu prometnu povezanost i izostanak ulaganja države u razvoj privrede. Nadalje, iznosi temeljne podatke vezane uz vojni ustroj u vrijeme mletačke uprave – redovitu mletačku vojsku, teritorijalne snage, sustav novačenja, brojčano stanje i drugo. Naglasak je stavljen na formiranje, hijerarhijsku strukturu i ulogu teritorijalnih snaga u očuvanju granica Mletačke Dalmacije. Prva austrijska uprava u Dalmaciji uz ostalo je donijela i promjene u ustroju, disciplini i novačenju – temama kojima je autor posvetio posljednje retke uvodnoga poglavlja.

Drugo poglavlje posvećeno je razvoju vojnih struktura u vrijeme francuske uprave Dalmacijom (*Razdoblje francuske uprave (1806. – 1813.)*, 43-97). Prvi dio poglavlja posvećen je analizi novoga upravnog aparata te promjenama u ustrojstvu vojske (*Legione Reale Dalmatina*), a posebice je zanimljiva analiza problema vezanih uz novačenje, točnije slab odaziv Dalmatinaca u vojsku. Središnji dio posvećen je formiranju Dalmatinske kraljevske pukovnije (1808.) te njezinoj ulozi u francuskome (1809.) i Rusko-francuskom ratu (1812.), a posebice je istaknut prikaz vojnih kretanja pukovnije te vrlo detaljan uvid u ljudske gubitke u pojedinim sukobima. Također, u nastavku su prikazane temeljne odrednice vezane uz reorganizaciju i preustroj teritorijalnih snaga, koje su tada

sačinjavale jedinstven sustav obrambeno-redarstvenih snaga koji je objedinio čitavu pokrajinu. Kao svojevrsnu posebnost francuske uprave autor ističe osnivanje otočne straže (*guardie nell'isole*) i žandarmerije (*Forza di Polizia*). Na kraju poglavlja prate se upravne i vojne promjene nakon uspostave Ilirskih pokrajina.

U trećemu poglavlju *Dalmacija do uvođenja opće vojne obveze (1868.)* (99-123) prikazuje se vojno uređenje Dalmacije od kraja francuske uprave do 1868. godine. Temeljna značajka obrađenoga razdoblja u ovome poglavlju jest traženje pravoga modusa o vojničkom uređenju pokrajine i to u sklopu vojno-teritorijalne podjele Habsburške Monarhije. Nadalje, detaljno opisuje i razrađuje sustav novačenja u austrijsku vojsku, a posljednji dio poglavlja posvećen je nastojanjima austrijske vlasti oko uvođenja vojnoga i redarstvenoga sustava u Dalmaciji. Autor detaljno razrađuje navedeno putem aktivnosti upravitelja Dalmacije Franje Tomašića, Wenzela Vettera von Lilienberga i Johanna Augusta von Turszkoga.

Potom slijedi četvrto poglavlje *Teritorijalne snage (1814. – 1850.)* (125-147). Na osnovi tri skupine teritorijalnih snaga (pandurske snage, seoske i poljske straže) autor razrađuje temeljne odrednice vezane uz njihove ovlasti i obveze, područje nadležnosti i dužnosti te prikazuje podjelu i ustroj teritorijalnih snaga po okružjima. Posebice se osvrće na probleme koji su bili vezani uz pripadnike teritorijalnih snaga, a poglavito su se odnosili na neposlušnost, korupciju, zlorabu položaja i druge nedostatke.

Političke i druge okolnosti raspuštanja teritorijalnih snaga i uvođenje žandarmerije u Dalmaciji tema su petoga poglavlja (*Žandarmerija*, 149-177). Kao presudne događaje u ustroju žandarmerije autor ističe revolucionarnu 1848./1849. godinu. Nadalje, raščla-

njuje i analizira ustroj i djelovanje (časnički kadar, preduvjeti primanja i novačenje u žandarmeriju kao i drugo) te stav Dalmatinskoga sabora o žandarmeriji. Naposljetku, zasebna cjelina poglavlja posvećena je općinskim (seoskim) stražama i poljskome redarstvu. Razvoj i djelovanje navedenih snaga autor promatra u odnosu prije i poslije 1846. godine kada se mijenjaju njihove dužnosti i nadležnost.

Položaj i aktivnosti vojnih snaga u revolucionarnome i ratnome dobu analizira se u šestome poglavlju *Pokrajinske snage i ratna zbivanja 1848./49., 1859. i 1866. godine* (179-193). Kao što je razvidno iz samoga naslova, u autorovome su istraživačkom središtu revolucionarna zbivanja 1848./1849. godine, rat Italije i Francuske protiv Austrije (1859.) i Austro-pruski rat (1866.) u sklopu kojih prvenstveno detaljno razmatra tijek mobilizacije.

Posljednje i opsegom najveće poglavlje jest *Stalna vojska i domobranstvo (1867. – 1914.)* (195-274) u kojemu se obrađuje vojni ustroj Dalmacije do početka Prvoga svjetskog rata. I to je razdoblje u vojnome pogledu karakterizirala modifikacija i reorganizacija sustava (uslijed poraza od Pruske, ali i u skladu s modernizacijsko-tehnološkim promjenama). Detaljno opisuje promjene u vojnoj strukturi nakon 1867. godine (Austro-ugarska nagodba) te naznačuje vojno-teritorijalne i ustrojbene promjene iz 1883. godine zaključivši da je ustrojbeni i organizacijski struktura austro-ugarske vojske bila najsljednija pruskome modelu. U završnim recima poglavlja (i knjige) autor je detaljno opisao sudjelovanje snaga XVIII. vojne divizije prilikom zaposjedanja Bosne i Hercegovine 1878. godine. Potrebno je istaknuti da je ovo poglavlje (kao i većina prijašnjih) popraćeno brojnim slikovnim priložima – kartama te vrlo vrijednim tablicama koje olakšavaju

čitanje i dodatno pojašnjavaju složen proces organiziranja i preustroja vojnih jedinica u Dalmaciji.

Na kraju knjige nalazi se *Zaključak* (275-278), sažetak na engleskome jeziku (279-282), prilozi (283-304), popis korištenih izvora i literature (305-315), kazalo mjesta (317-320) i kazalo imena (321-322).

Knjiga Tade Oršolića o vojnome ustroju Dalmacije vrijedno je i svima preporučljivo djelo. Zaokružen je to i vrlo detaljan prikaz vojnoga stanja u Dalmaciji tijekom dugoga razdoblja – od pada Mletačke Republike do Prvoga svjetskog rata. Brojnim modifikacijama i reorganizacijom vojnih postrojbi, koje su se mijenjale u skladu s političkim, tehnološkim i drugim čimbenicima, autor je uspio vrlo zorno prikazati i posebnosti pokrajine Dalmacije u odnosu na (prvenstveno austrijski) vojni sustav. Uvidom u izrečeno ova je knjiga zanimljivo i neizostavno djelo za sve istraživače dalmatinske vojne povjesnice 19. stoljeća.

Maja Katušić

Vjesnik istarskog arhiva 20 (2013), 328 str.

U izdanju Državnoga arhiva u Pazinu 2013. godine objavljen je 20. svezak časopisa *Vjesnik istarskog arhiva*. U njemu se prvenstveno objavljuju znanstveni radovi o povijesti Istre s gledišta različitih društvenih i humanističkih disciplina, a objavljuju se i vrlo vrijedni prilozi koji sadrže transkripciju i/ili transliteraciju manjih cjelina arhivskoga gradiva, također istarske provenijencije.

Ovaj broj *Vjesnika* sastoji se od tri cjeline. Prva cjelina tematski je blok posvećen matičnim knjigama – *Matične knjige kao povijesno-demografski izvor* (17-141), druga cjelina naslovljena je *Rasprave i članci* (145-269), a treća *Osvrti – Prikazi – Vijesti* (273-

324). Prva cjelina sastoji se od šest radova koji analiziraju brojne teme raščlanjene analizom matičnih knjiga s područja Istre od kraja 16. do kraja 19. stoljeća. Uvodno slovo ovoga zanimljivog tematskog bloka potpisuju Alen Drandić, Lana Krvopić, Davor Salihović i Monika Zuprić (17-21).

Prvi rad *Crtice o stanovništvu Lindara na kraju 16. i u prvoj polovici 17. stoljeća* (23-38) djelo je Danijele Doblanović. Autorica na temelju glagoljske matične knjige krštenih župe Lindar (koju je transliterirao Dražen Vlahov) analizira povijesnodemografske teme: broj stanovnika, broj rođenih, krizne godine nataliteta, sezonska kretanja rođenja/začeća, imena i motivaciju davanja imena krštenicima i brojne druge.

Matična knjiga rođenih temeljno je arhivsko gradivo i u radu Lane Krvopić *Matična knjiga krštenih župe Tinjan 1847. – 1880.* (39-58). Kao što i sam naslov sugerira, autorica analizira demografska kretanja, ali prikazuje i društvenu sliku prostora na temelju analize matične knjige krštenih župe Tinjan sredinom 19. stoljeća. Tako, primjerice, promatra sezonsko i godišnje kretanje broja krštenih, spolnu strukturu krštenika, a posebice je zanimljiv prikaz rođenja blizanca te izvanbračne i napuštene djece. Društvenu sliku prostora prikazala je poglavljima o župnicima-upisivačima u matice, primaljama te poglavljem o socijalnome statusu i zanimanju kumova.

Monika Zuprić autorica je rada *Kćeri i sinovi Tara, Vabriga i Frate. Analiza matičnih knjiga krštenih župe Tar 1850. – 1880.* (59-84). Kao i u prethodnome radu, analizom matične knjige krštenih prikazuju se brojne teme: broj krštenih po godinama i mjesecima, spolna struktura, izvanbračna djeca, blizanačke trudnoće, primalje, kumovi te imena i prezimena rođene djece. Sezonsku varijaciju rođenih/začetih autorica povezuje s gospodarskim mogućnostima prostora